

I. N. J. C. 7

PENTAS I. APHORISMORUM
DE
**SOBRIO STUDIO
METAPHYSICES,**

QUAM,

Adprob. Ampliff. Facult. Philos. Reg. Acad. Aboëns.

PRÆSES,

**M_{AG.} LAURENTIUS O.
LEFRÉN,**

FACULT. PHILOS. ADJUNCT. ORDIN.

ET

RESPONDENS,

LAURENTIUS JOH. HALLMAN,

NERICIA SVIO-GOTHUS,

DEFENDENT,

Die 16 Maji Anni 1767.

L. H. A. M. S.

A B O Æ,

Impressit JOH. C. FRENCKELL.

Complura corpora naturalia, quæ valebant integra;
corrumpuntur sæpius & abeunt in vermes: eodem
modo sana & solida rerum cognitio, si non dextre
tractetur, sæpenumero putrescit, & solvitur in subti-
les, vanas, insalubres, &, si ita loqui fas est, ver-
miculatas quæstiones, quæ motu quodam & vivacitate
nonnulla præditæ videntur, sed putidæ sunt & nullius
usus. HEIDANUS L. de Origine Erroris pag. 97.

PRÆFATIO.

Quantum ad firmitatem ædificii confert solidum posuisse fundamentum, & quantum ad securitatem oppidi conducit validum exstruxisse munimentum; tantum ad florem & frugem omnium Philosophiæ partium prodest nobilissimæ Disciplinæ Metaphysicæ Sobrium impendisse Studium. Hoc facile constabit, si, qualem faciem olim ostenderit Philosophia, cum viri docti partim nullam, partim cæcam, partim ineptam in scientia nostra addiscenda operam ponerent, & qualem indolem nacta fuerit, ex quo hoc studium paulo diligentius excolere cœperunt eruditi, nobis paulo distinctius ob oculos ponere velimus. Sed tantum ingredi campum nunc non permittit festinatio. Nec id quidem magnopere necessarium fuerit, cum nemo fere homo, qui se doctum videri velit, nunc ignorare possit, quantum distet hodiernus Philosophicæ splendor ab isto squalore, quo tum sepulta jacebat, cum nostrum Studium adhuc vel sub obscuro Aristotelis gallicinio dormitaret, vel sub confuso Scholasticorum crepusculo somnicaret. Quidquid sit, hoc certum, nisi sobrium fuerit Studium, quod Metaphysicæ impenditur, actum esse tum de flore, tum de fruge, quam exinde sibi pollicetur Philosophia. Vinum modice sumtum homini optimam præbet medicinam, omnes corporis partes, mirum in modum, recreantem, refocillantem, exhilarantem; immodice vero ingestum udo cerebro vanum infundit delirium, quod verum rationis usum excutit, atque ex sapiente stolidum, ex prudente stultum facit. Eodem fere modo comparata est Metaphysica. Frugales gustus menti hominis, nescio quam, vel cogitandi dexteritatem, vel judicandi soliditatem, vel ratiocinandi maturitatem inspirant; geniales vero haustus sæpe toto cælo diver-

sum producant effectum. Mens vacillare primum, mox titubare, tum cespitare, tandemque, vertigine correpta, nescio quæ, monstra, prodigia, portenta per quietem videre incipit. Tristissimi hujus phænomini satis & multa & certa prostant exempla, quæ facile adduci possent, nisi res plane confessa videretur, maximis etiam ingeniis hoc crapulæ genere turbatis. Hoc vero ultimum potius deplorandum, quam demirandum esse, haud difficulter concedent omnes, qui ingenii humani partim Stupiditatem partim perversitatem non ignorant. Ex quo enim originalem amisimus veritatem, quæ omnium virium mentis tum rectitudinem tum firmitudinem involvebat, semper nimium quantum in extrema propendemus, raroque admodum vel rite quærimus vel recte invenimus lineam, quæ inter usum abusumque rerum interjacet. Hoc tum aliis in rebus, tum in variis Scientiarum generibus, tota die cernitur. Quoniam vero in Litterarum studiis, nunquam gravius peccatur, quam cum principia Scientiarum universalia corrumpuntur, facile intelligitur, quantum universæ intersit Philosophiæ, ut Disciplina Metaphysica, quæ ea enucleare debet, & sobrie & solide tradatur. Quod si igitur Sobrium & solidum Metaphysices studium luculentis quibusdam Aphorismis ita delineare valuerimus, ut, quid distent æra lupinis, paulo dilucidius intelligatur, nos non malam plane gratiam a bonis viris inituros speramus. Cumque hunc scopum hæc respiciat opella, Te, benevole Lector, quo decet, studio & officio, etiam atque etiam rogamus, ut, dum nos imaginem Sobrii Metaphysici in thesi delineamus, tu effigiem Sobrii Critici in praxi exhibeas. Quod si tanta feceris benignitate, quanta ego sinceritate eo eniti volo, ut hujus officii non videar immemor, habebit uterque nostrum, de quo sibi in sinu gratulari possit.

APHO-

APHORISMUS I.

Tantum abest, ut omnes, qui se vel eximios *Theologos*, vel egregios *Philosophos* videri voluerunt, semper *sobria iudicia* de meritis *Disciplinæ Metaphysicæ* protulerint, ut potius, ex utroque doctorum genere, omnibus propemodum ætatibus, non pauci sint reperti, qui, justum Scientiæ pretium ignorantes, nimium quantum, nunc in *excessu*, nunc in *defectu*, peccarunt. Alii, optimam *Scientiarum Reginam* salutantes, dignam judicarunt, quæ, infinitis ornata *encomiis*, ad *calum* usque extolleretur. Alii, contrarium secuti institutum, pessimam habuerunt *veneficam*, quæ optima quæque ingenia *abstractis nugamentis* corrumpere, ob eamque causam digna esset, quæ innumeris onerata *conviciis* ad ipsum detruderetur *orcum*, ad Kalendas demum Græcas emersura. Interim aliqui passim reperti fuerunt, qui, pro aliis atque aliis temporum conditionibus, nunc liberius, nunc timidius, antiquam cecinerunt cantilenam:

Usus habet laudem crimen abusus habet.

Quam nos quoque sedulo inculcandam judicamus, alteram ipsi consonam addentes:

- - - *Medium tenere beati.*

ADNOTATIONES.

Quanti Aristoteles sua illa, five inventa, five excerpta, quæ τὰ μυστὰ τὰ Φυσικά, incerto auctore, vulgo adpellari solent, æstimaverit, id passim ex ipsis illis quatuordecim Libris, quos de iis conscripsit, constat, nominatim vero ex variis egregiis titulis, quibus hoc opus ipse sæpius ornat, quales sunt, tum absoluti: *Sapientia, Theologia, Philosophia* &c. tum compositi: *Sapientia prima, Philosophia prima, Scientia princeps, Scientiarum regina, Philosophia transeendentalis* &c. Ferri utcumque potest hæc titulorum insolentia, quandoquidem *Aristoteles* sua omnia ad Deum refert, quem palmarium tractationis objectam sibi proposuerat, quamvis veram Dei ideam corruperit, ut infra docebitur; id vero prorsus indignum, & nullo unquam pacto ferendum, quod *Scholastici* iisdem plane titulis ornare non dubitarent inania sua somnia, quæ, si pauca quædam grana, hic illic insparfa, exceperis, partim ineptas nugas, partim odiosas tricas, partim, nescio quas, abstractionum prestigias continebant, sublato genuino & substituto ficticio Scientiæ objecto, quod non nisi in vacuo ipsorum cerebro existeret. De hac Metaphysica graviter celeberr. Sam. Christ. Hollmannus: *Tanta erat olim Metaphysica Scholastica indiguitas, ut illorum fere temporum recordari pæniteat, quibus nostri quoque majores, ipsa licet quodammodo necessitate compulsi, illis se nugis deludi, maximisque veluti Mysteriis innutriri passi sunt.* Paulo Superius dixerat vir, si quis alius, acuri judicii: *Quod si infinitarum nugarum colluviem, terminorum, conceptibus va-*

exorum, promptuarium, rixarum innumerabiliam, bel-
lorumque abstractorum armamentarium, contentiosorum
hominum fomentum, imo finetum potius, optimorum in-
geniorum ergastulum, ipsiusque veritatis pestem, illam di-
xerim, aut parum certe, aut non nimium saltem, dixe-
rim. Vide Præf. ad Instit. Phil. Prim. Hæc omnia, si
a tenuibus veritatis seminibus, quæ ad instar margar-
itarum in sterquilinio latebant, recesseris, confessæ
sunt veritatis. Quare Sapienter a spinis harum ine-
ptiarum Juventutem Academicam defendere voluerunt
b. m. Reges nostri, qui nobis Constitut. Acad. tradide-
runt. Notatu digna sunt hæc verba: Noverint autem
Theologia Professores, sibi severe prohibitum esse, ne Phi-
losophicarum disputationum Scholastica commixtione, un-
de Pontificiæ tenebræ & abominations olim exortæ sunt,
Theologiam deforment. Vid. Cap. 19. de Lectionibus Phi-
losophorum. Ex quo vero aliis atque aliis temporum
vicissitudinibus, juvantibus ingeniis felicioribus, lon-
ge purior & verior effloruit Metaphysica, iniquum es-
set acerbius in eam iavehi. Hinc in Laudatis Insti-
tut. Acad. notanter præscribitur: Terminos & distin-
ctiones, in Metaphysicis traditos, quæ insignem præ re-
liquis usum habent, breviter & sobrie explicabit. Vid.
Cap. cit. Hæc ea sunt verba, quæ mihi occasionem
hoc argumentum eligendi præbuerunt, quare hic præ-
teriri non debuerunt, præsertim cum, nec nullas, nec
eunctas Metaphysicorum meditationes insignis cujusdam
utilitatis laudem tueri, dicant, sed certum relinquant
delectum, sobrio iudicio instituendum. In primis vero
hæc ideo excitare volui, ut adpareret, quam parum
fidei

fidei mereantur rumores, quibus g. m. Rex GUSTAVUS ADOLPHUS, a quo laudatæ *Constitutiones Academicæ* sunt profectæ, olim inter *Osores Metaphysicæ* duriores relatus fuit. Perhibetur enim *Metaphysicam* toto regno suo proscriptisse. Vide b. Episc. D. And. Rydelii *Dissertat. Select. Decad. II. Diss. I. p. m. 280.* ubi Auctores rumoris adducuntur & refutantur. Inter eos, qui bonam *Metaphysicam* iusto acrius censuerunt locum meretur Pet. Poiretus, qui eam inter *Scientias falsas & noxias* totam referre non dubitat *Libro de Erud. solid. & superf.* cui prælusit Hobbes in suo *Leviathan*, ubi ad regnum tenebrarum refertur. Eadem mens fuit Guil. Amesio, qui eam vocat *pestem & perniciem juventutis*. Hæc omnia verum *Scientiæ usum* non tollunt. Nam si quid veri iudiciis virorum doctorum subest, id non totam *Disciplinæ substantiam*, sed aut certos *navos*, quos nemo doctus & sanus negat, aut merum *abusum*, cui res etiam optimæ sæpius obnoxia sunt, aut *studium minus sobrium* tangit. Contra hæc per nos licebit, cui-cunque volupe fuerit, cum *Venceslao Schillingio*, & *visitationes Metaphysicas instituere & conciones satyricas* habere; sed ea lege, ut diligenter caveant, ne ea, quæ innoxia & sincera sunt, simul in suspicionem pravitatis trahantur. Nec iis Auctor fuerim, ut vel *adituo* vel *musico* utantur *Job. Langio*, qui in sua *Mentis Medicina Metaphysicam* eundem inter *disciplinas usum habere*, scribit, quem inter *instrumenta musica crembalum*, nisi error sit typographicus, & pro *crembalo* dicere voluisset *cymbalum*. Vid. b. Rydelius l. c. Si igitur quod res est dicemus, neque vituperantibus, neque

que collaudantibus temere adhibenda fides, sed omnia ad veritatem exigenda. Quod ipsa rei natura postulerit, id dandum; quod illa non admiserit, id neque obtrudendum. Neque enim tam stupidi sumus, ut ignoremus, cum *balneo* non ejiciendum esse *infantum*, neque tam stolidi, ut *sordes* forte adhærentes idoneo *lixivio eluendas* negemus. Quod igitur de *lingua* observavit *Aisopus*, cum hero persuadere vellet, eandem & *optimam* & *pestimam* esse carnem, quæ in macello veniat, id nobis de *Metaphysica* adfirmandum existimamus, nihil *Metaphysica* nec *melius*, nec *pejus* in Scholis nostris unquam doceri posse. *Optima* est disciplina, dum, *sobrio* exulta *judicio*, reliquis scientiis necessaria substernit *fundamenta*, quæ eis tum probe *addiscendis*, tum recte *vindicandis* inserviant; *pestima* vero evadit, cum, *nimiam* mentita *solertiam*, insanire incipit, adeo ut illa ipsa scientiæ facula, qua ædes illustrare deberet, ad incendium excitandum abutatur, quo totum conflagret ædificium. Verbo ut rem complectar, omnem hanc quæstionem ad alium atque alium *ἑῶν πείρας* redit & ipsam disciplinæ *substantiam* non attingit. Nunquam *bene educata Metaphysica* nocuit, nunquam *male morata* profuit. Quemadmodum enim nimia licentia quandoque in pertinacem degenerat furorem, ita serium modestiæ studium omnem sobrietatis laudem semper tueri solet. Omnem *virtutem* in *mediocritate* consistere, certum est. Quisquis igitur *Metaphysicam* neque corrigi, neque perfici debere dixerit, næ is ipsa stoliditate stolidior; quisquis vero eandem ex Scholis nostris penitus ejicien-

dam

dam ac eliminandam esse, somniaverit, is nescio quo infan-
 tiæ genere insaniat. Sed hæc hætenus. Nunc ad alia.

APHORISMUS II.

In singulis Scientiis tria magna didactica sunt,
 nimirum *Objectum*, *usum* atque *modum* earum,
 quoad ejus fieri potest, accurate perspicere.
 Quodcunque horum neglexeris, spem impuni-
 tatis frustra fovebis. *Objectum* arbori, *modum*
 floribus, *usum* fructibus adsimilavero. Hæc o-
 mnia indivulso cohærent vinculo. Ubi nulla
 arbor, ibi nec floribus, nec fructibus est locus. Nec
 unquam fructuum dulcedinem gustaveris nisi flo-
 rum pulchritudinem videris. Quis vero sterilem
 arborem fecunda atque fructifera prætulit, ni-
 si omnem Sobrietatis laudem decoxerit. Quidquid
 igitur de sobrio Metaphysices studio nobis his pa-
 ginis præcipiendum, id omne ad triplicem redi-
 bit questionem. Primum quidem quæremus, quæ-
 nam illæ ipsæ sint veritates, quæ in hac Disciplina in-
 culcari & demonstrari debeant? Deinde, quid ad-
 jumenti istarum veritatum liquida & solida cognitio
 ad officium nobis injunctum, tum sciendum, tum fa-
 ciendum, conferat? Tum denique partim, quantus
 sit numerus veritatum, quæ huic fini inserviant? us-
 trum

trum paucas an multas didicisse præstet? partim, quo ordine ad singulas accedendum? quæ prius, quæ posterius cognoscenda? partim denique, quantum studii ponendum in singulis? quæ remissius? quæ ardentius inquirenda? Et si quæ sint generis ejusdem.

ADNOTATIONES.

Singulis Scientiis *propria* competere *objecta*, circa quæ versentur, tam clara & certa est veritas, ut plane extra controversiam posita videri debeat, nulla demonstratione adhibita. Ratio igitur *Sobrietatis* inter alia hoc postulat, ut certo determinetur, *quid in Metaphysica tractari, quid non tractari debeat*. Quem admodum enim, ut rem exemplo illustrem, non laudanda videretur diligentia, si quis, prima verba Geneseos: *An principio creavit Deus cælum & terram*, explicaturus, universam non *Theologiam* solum, sed etiam *Astronomiam* & *Geographiam* exponere adgrederetur, id quod a viro quodam docto factum aliquando accepimus; ita vix probanda est industria eorum, qui tam spatiosam faciunt *Metaphysicam*, ut parum absit, quin integram quandam Scientiarum *Encyclopediam* constituat. Sed de hoc modo specialius. Ad *usum* pergitur. Primum quidem hic explodenda est sententia *Aristotelis*, quæ omnem eruditionis laudem ex pura veritatis *theoria* æstimare solebat. Atque hoc graviter urgendum existimaverim, quoties id idonea tulerit occasio. Neque enim nostra ætate plane nulli sunt, qui eundem errant *errorem*. Quamvis enim ne-

mo forte homo hodie apud nos inveniatur, quin in
ihesi omnem Scientiæ laudem ex *usu* ipsius *practico* æ-
 stimandam judicet; jure tamen vereor, ut omnes no-
 stri homines idem judicium in *praxi* sequantur. Quid?
 quod periculum sit, ne oppido paucos invenias, qui
 hic omne ferant punctum. Sed hoc ulcus tangere o-
 diosum. Illud tamen confidenter assevero, proprium
 esse *sobrii ingenii levia, inania, bella, speciosa* nihili
 ducere, *gravia vero, solida, frugifera & pretiosa* ma-
 ximi facere. Hinc ut cuique maxime *sobrium* conti-
 gerit *palatum*, ita summo studio in id incumbit, ut
 non tantum, quid in unaquaque re *verum*, aut *falsum*,
 sed etiam, quid *utile*, aut *inutile* sit, quoad licet, ad-
 eurate intelligat. Neque is sano utitur judicio, qui in-
 super habet *veritates, quæ minus immediate in praxin*
vite influunt. Sæpe enim quantivis pretii etiam re-
 motissimas esse, certum est. Hujus generis sunt plu-
 rimæ *veritates Metaphysicæ fundamentales*, quarum pon-
 dus non sentiunt imperiti & empirici. Quid? quod
 valde tenuem *sobrietatis* laudem merearis, necesse sit,
 nisi in utroque veritatum genere, pluribus propositis
utilibus, quodnam *utilius* sit, diligenter quærere insti-
 tuas. Tantum abest, ut *sola veri theoria* totam viri
 docti ideam impleat! Quod vero ad *modum sciendi* at-
 tinet, potius *qualitas*, quam *quantitas* Scientiæ spectan-
 da. Neque enim, quam *multa*, sed quam *proba* fue-
 rint, quæ didiceris, quærendum. Non *ulna*, sed *li-
 bra*, non *pede*, sed *pondere* eruditionem metiuntur Sa-
 pientes. Sed hoc tamen ita velim intelligas, ut ne
multa didicisse in vitiis ponas. Neminem enim homi-
 nem

nem unquam poenitebit, quantum didicerit, modo quidquid cognoverit, id aptum natum existat, ex quo vel *vita*, vel *Schola* aliquid *utilitatis* percipiat. Nec omnis improbanda est diligentia, quæ rebus *abstrusis* & *obscuris* tribuitur. Fieri enim potest, ut quis *margaritas* in *sterquilinio* inveniat. Raro tamen usu venit, ut *ubi Asinos quæris, ibi regnum invenias*. Aliud *fortune*, aliud *prudentiæ* munus. Præterea hæc *Sobrietatis regula*, probe tenenda, *non tam ingessisse, quam digessisse, haberi laudabile*. Satius est *pauca solide* scire, quam *caecum* eruditionis *acervum* congerere, in quo mera regnet confusio,

Nec quidquam, nisi pondus iners, congestaque eodem

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Tandem & hoc mature cogitandum, ad modum vehementer pertinere, ut *finis, ordinis & ardoris* juxta habeatur ratio. Ad finem quodammodo spectant, quæ de usu modo monuimus. Hic vero idem paulo specialius exposuisse juvabit. Quemadmodum igitur ordo postulat, ut *ea prius discas, quæ maturius ad salutem* conducunt, & ardoris ratio exigit, ut *ea ferventius, quæ vehementius ad caritatem*, ut verbis b. Bernhardi utar; ita quod ad *fines* adtinet, tota cura huc redibit, ut semper *bonos, veros, rectos*, nunquam vero *malos, spurios, obliquos* consecreris. Qui prioris sunt ordinis, ii studio *gloriæ divinæ & desiderio commodi humani* determinantur. Reliqua *finium* caterva, quæ numerum *pravorum* constituunt, quamvis *plaustra fatuitatum & pravitatum* vehat, quidquid tamen in ea vel *malesani, vel perversi, vel scelerati* continetur, id omne,

nisi valde fallor, ad Sacram hanc trigam: Speciosam sciendi curiositatem, ambitiosam eminendi cupiditatem & flagitiosam ditiſcendi aviditatem, redit. Hinc non minus nervose, quam adpoſite b. BERNHARDUS, ſunt, inquit, qui ſcire volunt eo fine tantum, ut ſciant, & turpis curiositas eſt. Et ſunt qui ſcire volunt, ut ſciantur ipſi, & turpis vanitas eſt. - - - Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc, ſciat alter. Et ſunt item, qui ſcire volunt, ut ſcientiam ſuam vendant, verbi cauſſa, pro pecunia, pro honoribus, & turpis quaſtus eſt. Sed ſunt quoque, qui ſcire volunt, ut adificent, & caritas eſt. Et item, qui ſcire volunt, ut adificentur & prudentia eſt. Horum omnium ſoli ultimi duo non inveniuntur in abuſione ſcientiæ, quippe qui ad hoc volunt intelligere, ut bene faciant. Vide Tom. II. Serm. XXXVI. p. 62. Lit. D. Edit. Lugdun. 1679. Hinc ut quiſque præſtantiffimus vel Theologus, vel Philoſophus eſt, ita & diligentiffime & conſtantiffime id agit, ut, etjamſi in puriffime theoretico, maximeque abſtracto verſetur argumento, ſemper alterum quaſi oculum in theſin veri, alterum in praxin boni directum habeat, defixumque.

APHORISMUS III.

His breviter indigitatis, jam paulo diſtinctius exponendum, quid ſingula hæc momenta ſeorſim a ſobrietate *Metaphyſicorum* efflagitent, ſi utiliffimæ eorum diſciplinæ nihil nec veritatis, nec bonitatis derogabitur. Ac de ipſo quidem

dem *objecto*, ut, quæ nobis sedeat sententia, initio dicamus, nihil ipsi nec turpius, nec tristius accidere unquam posse, arbitramur, quam cum eo stoliditatis progrediuntur, qui ejus se vel studiosos, vel magistros profitentur, ut in puris putis *verborum corticibus* hæreant, *neglecto* interea *nucleo*, quem *res ipsa* constituunt. Tantum enim abest, ut nomen *veri* ac *boni* tueatur *Metaphysici*, qui *notionibus* indulget *deceptricibus*, *sonis mente cassis* ludens, ut ne tum quidem talis haberi debeat, cum *abstractionibus iusto subtilioribus* invigilat. Quamvis enim iniqui essemus, si eos omnes, qui istam quasi *spumam notionum* horridis quibusdam *terminis* repræsentare satagunt, nihil nisi *bilinea rectilinea* chartæ illinere dicemus, nullam tamen injuriam iis fieri, existimamus, si, rem fere eodem recidere, statuerimus. Præterquam enim, quod *idea illa nimis abstracta*, ob incredibilem utilitatis parvitatem, perinde æstimari possunt, ac si plane nullæ essent, usu etjam sæpius venit, ut, dum alii in istas *difficiles nugæ* incidunt, partim *meros* vocabulorum *sonos* auribus hauriant, partim singulis formulis *factum* subjiciant *sensum*, eumque infinitis modis

dis varium, prout cujusque tulerit imaginatio. Nam paucis Sphingem domi habere licet, quæ obscuriora ejusmodi ænigmata expediat, quippe quod illis fere solis obtingit, qui istis tricis innutriti sunt. Certe communem ingeniorum vel acrimoniam, vel patientiam superant, ut nihil dicam de angustia temporis, quæ sæpe non permittit, ut quis omnes percurrat *analyfes notionum*, quibus forte usus fuerit loquens, vel scribens priusquam ad istum subtilitatis gradum ascendere potuerit, in quo se nunc vanius quam sanius jactat, nihil nisi *fatuam* quandam *vappam* propinans lectoribus, qui *spiritum* expectant *rectificatissimum*.

ADNOTATIONES.

Ad interiora rerum penetrabilia nonnisi magno labore & multo sudore perveniri, certum est. Nihil igitur mirum, si opinione sæpius usu veniat, ut viris etjam doctis *ultra verba sapere* non liceat. Quamvis enim pauci reperiantur qui hoc satis & distincte *conoscant* & ingenue *adgnoscant*, nihil tamen nec usitatus, nec communius esse, domestica cujusque experientia docet, modo eam auscultare velit. Rem certe extra controversiam ponunt infinita *doctorum bella*, quas *Logomachias* vocamus, & quarum singula scientiarum genera semper fuerunt feracissima. Tot *jur-*
gia

gia, tot litigia de lana caprina, quot omnibus fere æ-
tatibus, instar macularum, in docto nomine invetera-
runt, quid aliud demonstrant, quam quod diximus,
vulgus eruditorum, suum aliquod solenne tum facere,
cum, præteritis rerum momentis, ex litteris & syllabis,
nescio quem eruditionis thesaurum exsculpere fatagunt.
Et sane quotus est quisque hominum, etjam eruditissi-
morum, cui tam sincera doctrina, tam solida contigerit
scientia, ut, quanta quanta sit, ex meris constet nucleis,
nihil nisi verum succum vehentibus & sanum præbenti-
bus gustum, quo animus ad officium faciendum ner-
vosior ac robustior evadat? Tantæ curæ, tantæ ope-
ræ est per omnia vere realem acquirere cognitionem,
ut ne maximis quidem ingeniis tantam sibi volupta-
tem, tantam felicitatem gratulari liceat. Variæ sunt
caussæ, quæ ad hunc effectum producendum concur-
runt, quas tamen hic recensere non permittit loci
angustia. Inter alias hæc opinione latius patet, quod
multa discamus pueri, quæ nobis intelligere & compre-
hendere videmur, quamvis revera nec intelligamus, nec
comprehendamus, notionibus contenti imiginariis, quas
tota deinde vita retinemus, nisi subinde singulares exi-
stant occasiones, quæ initio neglectum meditandi officium
resumere ac renovare jubeant. Nescio vero an ulla
alia in Disciplina hic error sæpius committatur, quam
in Metaphysica, ut nubem pro Junone amplectamur. Cer-
te si vel Aristotelicam vel Scholasticam examinare veli-
mus Metaphysicam, in omnibus fere angulis plaustra
inveniemus terminorum, qui, genuina rerum symbola
mentientes, nihil nisi otiosorum ingeniorum inania so-
mnia

omnia exhibere reperientur, ubi recte evigilaverimus, ad veram *rerum substantiam*, quam ad vana earum *simulacra* adtentiores. Nec e longinquo petenda est ratio. Quemadmodum enim hæc laus *experientiæ* debetur, quod quidquid *solidæ scientiæ* mortales acquirere possint, id aut *producat*, aut *stabiliat*, ita necesse est, ut quo longius ab hac *matre* doctrinarum ad otiosarum *speculationum* & speciosarum *abstractionum* meteora, quæ *ingenii humani* quasi pellices sunt, recedamus, eo & *inanior* & *opacior* evadat *cognitio*, perinde ac *aër terræ proximus* multo & *lucidior* & *salubrior* est, propter copiosorem radiorum solarium condensationem, quæ ibi locum habet, quam qui in *montibus* quibusdam *altioribus* hospitetur, etiam si hic *subtilior*, ille *crassior* existat.

APHORISMUS IV.

Quemadmodum vero qui de *rebus* judicat *domesticis*, nemini laudem *sobrietatis* tribuit ex eo capite, quod nihil ingerere soleat, nisi quod vere *cibus*, aut vere *potus* sit, ita nec *sobrium* est *studium*, quod *Metaphysicæ* impenditur, si hoc duntaxat laudis habeat, quod non versetur circa *inania rerum simulacra*, sed *res ipsas* omnino pro objecto habeat. Necesse igitur est, ut, ulterius progressi, ipsam tum *qualitatem* tum *quantitatem* earum *rerum*, quas *Sobrius Metaphysicus*

tra-

tractat, paulo distinctius determinemus. Sed cum hæc quidem quæstiones partim ad *usum*, partim ad *modum* pertinere videantur, de quibus deinceps agendum, hic contenti erimus quæsi-
visse, quænam proprie sit *Scientia*, *quam suam vocat Metaphysicus*? *quam late ea pateat*? Et *quibus tandem limitibus circumscribatur*? Si ad mentem magni illius BACONIS de VERULAMIO universam *Philosophiam* instar viridis cujusdam arboris concipere velimus, ad *Metaphysicam* pertinere dicerem ea omnia, quæ ipsum quasi *truncum* constituunt, quoad se integrum ac continuum exhibet, necdum in varios dividitur *ramos*, quos una secum, e *radice* communi prognatos, sustentat. Quænam vero hæc alia sunt, quam *notiones* illæ *communes* & *axiomata generalia*, quæ ad omnia Scientiarum genera ita pertinent, ut singula iisdem, tanquam *radici communi*, innitantur, indeque & nutrimenta & firmamenta habeant.

ADNOTATIONES.

His præstructis, facile intelligitur, nec *Ontologiam Aristotelicam*, quæ de Deo agebat, nec *monstruosam* illam *disciplinam*, quam eodem nomine insigniebant *Scholastici*, ad objectum nostræ scientiæ proprie pertinere. Pari modo ex eadem excludendæ sunt *tres posteriores par-*

res Metaphysicae Wolfianae, quippe quæ certos quasi *ramos*, non ipsum *truncum* laudatæ *Arboris Philosophicæ* constituunt. Multo adhuc minus adoptare possumus notionem *Metaphysicæ*, quam eruditis propinavit *Cartesiana Philosophiæ* sectator strenuissimus *Arn. Geulinx*, qui eam definivit *primæ scientiæ & aliarum cum ea perpetuo nexu coherentium complexionem*. Prorsus vero aliena est *Metaphysica* subtilissimi *Iſchirnhausenii*, quæ pro objecto habeat *summum bonum*, nempe *tranquillitatem animi & pacem conscientiæ*. Nec magis placet opinio doctissimi *Syrbii*, qui, *Metaphysica*, inquit, *quatenus ab Architectonica & Ontologia distinguitur*, nihil est aliud, quam *disciplina, res occultas & ex traditione oblatas, vel ad Divinæ Revelationis, vel ad rectæ rationis principia exigens*. *Metaphysica* vero *magica*, quam *Camparella* conscripsit, ad profana pertinet commenta. Quod si vero adgnosenda erit *Metaphysica*, quæ *Magiam* aliquam, sed *veram & bonam*, tradat, ea nulla alia esse poterit, quam indagatio & expositio *causarum formalium*, quas adhuc in *desideratis* esse, constat; utrum vero ad eas unquam pertingere possit industria humana, non definimus, qui formam animæ adhuc ignoramus, ob eamque causam, quantum ab ea præstari possit, non perspicimus.

APHORISMUS V.

Quemadmodum vero hætenus breviter vidimus, non sanum esse studium *Metaphysicæ*, nisi, quæ ei subiecta est materia, quam tractet, ea illis

illis ipsis contenta fuerit *doctrinis*, quæ omnibus Philosophiæ partibus *communes* sint; ita nunc postulat ratio ordinis, ut videamus, *num in his ipsis sobrii sit eo progredi, quo liceat? an vero alia negligere, alia explicare consultius videatur?* Quis igitur non sentit, hic adhibendum esse *modum* & consulendum *usum*. Quamvis enim quæstio aliqua pertineat ad *objectum* hætenus determinatum, ideo tamen statim evictum non est, eam debere excuti. Regula igitur generalis hæc esto: *manendum in doctrinis primariis, videndumq; ne, assutis secundariis, his aliquid incommodi adnascatur.* Si hanc prudentiam semper adhibuissent *Metaphysici*, multo hodie solidiori uteremur *Metaphysica*. *Nihil enim ad florem & frugem vehementius pertinet, quam in paucis, iisque certis, manere, præcisus universis, quæ nec fundamenti, nec firmamenti rationem habent.* Sed hunc *modum* semper sequi, nec unquam quidquam admittere, quod verum *usum* non habeat, hoc opus, hic labor est, ex quo *ingenium humanum* semel *luxuriare* cœpit.

ADNOTATIONES.

Nihil unquam nec publicis, nec privatis in rebus plus habet vel utilitatis, vel jucunditatis, quam *sobriam tenere doctrinam de indole causarum*, tum internarum,

ad quas *materiam* & *formam*, tum *externarum*, ad quas *efficientes* & *finales* referre solent, qui de his rebus præcipiunt. Nihilo tamen minus jure vereor, ut ulla alta inveniatur particula *Metaphysices*, in qua aut sæpius, aut gravius hallucinati fuerint Philosophi, *doctrinis primariis* alias atque alias addendo *secundarias*, quas *experientia* dudum partim dubias, partim falsas, partim *noxias* invenit. Sic Plato olim pro eo, quo fuit ingenii acumine, *verum scientiæ objectum in formis rerum* quæri debere, perspexit. Tantum vero abest, ut is *veras* invenerit *formas*, ut potius, easdem non *in materia determinatas*, sed *a materia abstractas* quærendo, illum introduxerit morbum, qui universam deinceps tum *Physicam*, tum *Theologiam* corripit. Cui non in mentem venit, *idealismum*, *fanaticismum* & innumera alia monstra inde extitisse, quod eruditi, in *questionibus* ad hoc genus *causæ* spectantibus, minus *sobrii* fuerint. Quod ad *causam materialem* adtinet, nemo fane homo ignorat, quantum de ea omni tempore litigatum fuerit, quantaque *seges inanum questionum* hinc creverit. Nullum vero neque, turpius, neque tristius documentum delirii *Metaphysici* invenimus, quam quod viri, alias acutissimi & eruditissimi, tum produnt, cum vesano & inepto systematis amore, ob *levissima* quæque præjudicia, *veritates maxime fundamentales* convellere satagunt. Incredibile videretur, nisi quotidiana constaret experientia, eo *levitatis* progredi posse homines, qui se aliis ingenio ac judicio superiores videri volunt, ut *prolixis scriptis* labe-
factare conentur *veritates quascunque proverbiales*, quæ indocto vulgo & barbaris etjam populis habentur cer-
tissi-

nissimæ, quasque ipsi pro talibus habent quoties major
 aliqua necessitas opinionis vanitatem redarguit. Sic, ver-
 bi causa, cum de causis efficientibus disputant, & quæ-
 stio incidit de *rationibus agentes determinantibus*, sæpe
 adeo tenuiter de *libertate mentis* scribunt, ut parum ab-
 esse videatur, quin animam in *param putam* convertant
machinam, quæ *motivis* haud aliter ad agendum deter-
 minetur, ac molendinum aquis, vel ventis. Num hoc sit
sobrie philosophari, sæpe rectius non arguitur, quam ex
vita ipsorum, quæ non raro melius cum ratione com-
 muni, quam cum opinione singulari congruit. Hic op-
 portune in mentem veniunt verba Doctissimi Groufazii,
 qui scribit: *Il y a des erreurs, qui ne peuvent jamais*
trionpher entierement de la nature. Il y a des préven-
tions, qu' on defend avec chaleur, dès que quelcun les con-
teste, mais qu' on ne suit de tout point, dès le moment,
qu' on cesse d' y faire une attention expresse. On pense,
on parle, on agit tout, comme si on etoit dans les prin-
cipes opposés. C' est là l'etat, p. e. d' un homme, qui nie
la liberté, qui s' est mit en tête, que tout est mechainisme,
au dedans, au dehors, dans les corps & dans les esprits.
Car dans l' occasion il delibere, il pese les raisons de co-
té & d' autre &c. Quelle comedie, si tout est machine!
J' aimerois autant, qu' on fit des complimens au vent
de Nord, & qu' on querellat celui du Midi, quand on a
besoin de l' un, & que l' autre vient a la traverse. Lo-
gique P. II. Ch. IV. p. 1001. seq. Quisquis igitur *sobrio*
Metaphysices studio tenetur, is nihil dicit, nihil scribit,
 quod *sensui communi* repugnat. Absurdum enim est sa-
 pientiam in stultitia & gloriam in ignominia querere.
 Quid enim stultius, quam dubitare de iis, quæ vel pueris
 sunt

sunt perspecta? Quid turpius, quam ea in controversiam vocare, quæ vel femellis exploratæ sunt certitudinis? Quocirca nomini Philosophico dedecori sunt, quæ scribit Celeb. P. D. Huetius, cum ad Pyrrhonismum sibi objectum sic respondet: *Autre chose est de vivre, autre chose de philosopher. Lors qu'il s'agit de conduire sa vie, & de s'acquitter de ses devoirs, nous cessons d'être Philosophes, d'être contrarians, douteux, incertains, nous devenons idiots, simples, credules, nous appelons les choses par leur nom.* Tr. Philos. de la foiblesse de l'esprit Humain L. III. Ch. IX. Pronum hic esset, propositis veritatibus primariis, non paucis sed multis, varia adnotare dubia, quæ minus *sobrium Metaphysices studium*, suscitatis quæstionibus *secundariis*, peperit, atque ad singula monere, quomodo, relictis supervacuis, in solis necessariis quiescere debeamus, sed quoniam hoc nec temporis ratio, nec facultates Doctissimi D:ni Respondentis permittunt, solidiorem totius argumenti tractationem in aliud tempus rejicimus, quo ordinatius atque accuratius persequi liceat ea, quæ ad *usum & modum Metaphysicæ sobrie tractandæ* pertinent. Quod si vero, quæ hic in gustum proposuimus, lucernam olere non videantur, faciles concedemus. Neque enim hoc nobis agendum fuit. *Sobrium commendavimus studium, illudque liberius, quam servilius tractandum duximus.* Sufficit si *vera, sana, sobria* sint, quæ scripsimus. Et si forte quid irreperit, quod ne hanc quidem laudem tueri possit, optime de nobis merebitur, qui liberaliter monuerit.